

Jana Moricová

Rozwój nauki o istocie i roli cierpienia Maryi w dziele zbawienia

Salvatoris Mater 3/3, 153-167

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Teologia cierpienia Matki Bożej sięga swoimi korzeniami czasów patrystycznych, w których stała się Ona przedmiotem kultu chrześcijańskiego¹. Pisarze starożytni na ogół nie interpretowali cierpienia Maryi pod krzyżem jako formy Jej czynnego udziału w Chrystusowym dziele zbawczym. Akcentowali natomiast soteriologiczną wartość wcielenia. Dla pisarzy wschodnich odkupienie zaczęło się wraz z wcieleniem, a Kalwaria była wypełnieniem Betlejem². Bardzo mocno akcentowali współdziałanie Maryi w momencie zwiastowania. Najstarszą formą, w jakiej Ojcowie wyrazili wkład Maryi w dzieło odkupienia, była antyteza Ewa – Maryja³.

Ojcowie Zachodni, reprezentowani m.in. przez św. Ambrożego (zm. 397 r.), rozważali obecność Maryi na Golgocie pod kątem soteriologicznym. Zdaniem Biskupa Mediolanu, Maryja *zdawała sobie sprawę, że śmierć Syna przyniesie wszystkim zbawienie, dlatego była gotowa również własną śmiercią dodać coś do publicznej ofiary*⁴. Ale, jak stwierdza Wielki Doktor Kościoła: *męka Chrystusa nie potrzebowała pomocy*⁵.

Jana Moricová

1. Średniowiecze

Spośród teologów wschodnich, którzy działali jeszcze w okresie przed podziałem obu Kościołów (1054 r.) i zajęli się tema-

tem cierpienia Matki Bożej, na szczególną uwagę zasługuje Jan Geometra (zm. po 989 r.). Pisał on o *jedynym współdziałaniu Maryi w męce, jako zapowiedzi Jej obecnego pośrednictwa na rzecz ludzko-*

Rozwój nauki o istocie i roli cierpienia Maryi w dziele zbawienia

SALVATORIS MATER
3(2001) nr 3, 153-167

¹ Należy zaznaczyć, że w dziełach patrystycznych motyw cierpień Matki Bożej występuje bardzo rzadko. Ojcowie i pisarze kościelni zajmowali się głównie kwestiami związanymi z Bożym macierzyństwem Maryi, Jej całkowitym dziewictwem i świętością. Szerzej o początkach kultu maryjnego w chrześcijaństwie zob. R. LAURENTIN, *Matka Pana. Krótki traktat teologii maryjnej*, Warszawa 1989, 79-82; M. MIKOŁAJCZYK, *Rozwój kultu Matki Bożej w Kościele*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 6(1978) 143-145.

² Por. L. MELOTTI, *Maryja, Matka żyjących*, Niepokalanów 1993, 109.

³ Na wspomniany paralelizm jako pierwszy wskazał św. Justyn (zm. ok. 165 r.), św. Ireneusz (zm. ok. 202 r.) dokonał zaś jego teologicznego rozwinięcia.

⁴ AMBROŻY, *Na oblóczyny dziewicy - Wykład o wieczystym dziewictwie Najświętszej Maryi*, w: *Teksty o Matce Bożej. Ojcowie Kościoła łacińskiego*, t. 2, tł. W. Eborowicz, W. Kania, Niepokalanów 1981, 54.

⁵ TAMŻE.

ści⁶. Jego zdaniem Maryja przez to, że dzieliła cierpienia z Chrystusem, *nie tylko zasłużyła na wspólnotę chwały, lecz także przyczyniała się jeszcze bardziej do naszego zbawienia, wspominając cierpienia poniesione dla nas*⁷. Współdziałanie Maryi stojącej obok krzyża Chrystusowego było więc działaniem dla nas i dla naszego zbawienia⁸.

W pierwszych wiekach średniowiecza temat cierpienia Matki Bożej poruszyli na Zachodzie tylko nieliczni teologowie. Czynili to najczęściej w ramach komentarzy do tekstów biblijnych, szczególnie do Łukasowego przekazu o prorocztwie Symeona (por. Łk 2, 33-35). W zależności od sposobu uprawiania teologii pokazywali cierpienie Maryi z różnych perspektyw, akcentując przy tym coraz bardziej rolę współpracy Matki Bożej z ofiarą Odkupiciela. Od 750 r. do 1200 r. na Zachodzie dominowała „teologia monastyczna”⁹. W centrum ówczesnej pobożności i twórczości monastycznej znajdowała się tajemnica zbawienia człowieka oraz obecność Boga w człowieku i człowieka w Bogu. Rozważając tajemnicę odkupienia, szczególną czią mnisi otaczali Najświętszą Pannę, w Niej bowiem tajemnice te wydały najbardziej dojrzałe owoce. Na określenie obecności Maryi na Kalwarii zaczęli stosować dwa nowe pojęcia - *compassio* i *oblatio*.

Za pierwszego znanego świadka tematu współcierpienia Matki Bożej jest powszechnie uważany św. Piotr Damian (zm. 1072 r.)¹⁰. Komentując prorocztwo Symeona (Łk 2, 35), odniósł je do wydarzeń na Kalwarii: *dum Filius tuus senserit passionem in corpore, te etiam*

⁶ Cyt. za: L. MELOTTI, *Maryja...*, 110. Należy zaznaczyć, że według J. Galota teksty Jana Geometry są najstarszym świadectwem rozumienia cierpienia Maryi jako Jej uczestnictwa w zbawczej misji Chrystusa. Por. G.M. BARTOSIK, *Zbawcza służba Maryi (por. RM 41)*, w: *Tajemnica Odkupienia* (Kolekcja „Communio”, 11), Poznań 1997, 372.

⁷ Cyt. za: L. MELOTTI, *Maryja...*, 110-111.

⁸ Szerzej o nauczaniu Jana Geometry dotyczącym uczestnictwa Maryi w dziele zbawczym zob. JAN PAWEŁ II, *Przemówienie podczas audiencji generalnej* (25 X 1995), „L'Osservatore Romano” (wyd. polskie) 17(1996) nr 1, 47.

⁹ Termin wprowadzony przez P. Duployé na określenie nurtu teologii, która nie należała już do patrystyki, a równocześnie nie miała jeszcze cech scholastycznych. Powstała ona w szkołach, głównie w kręgu duchowości benedyktyńskiej i cysterskiej. Nazwa obejmuje nie tyle teologię tworzoną przez zakonników, ile pewien sposób uprawiania teologii, który odznaczał się powoływaniem bardziej na poznanie samego siebie i na własne wewnętrzne przeżycie wiary niż na usystematyzowaną analizę filozoficzną. Przedstawiała ona prawdy Boże poetyckim językiem symboli i obrazów, była swoistą kontynuacją *lectio divina*, ukierunkowana raczej ku tradycji, niż ku szukaniu nowych problemów, odwoływała się często do Pisma świętego i Ojców Kościoła. Szerzej o teologii monastycznej zob. M. DANILUK, *Encyklopedia Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego*, Lublin 2000, 365-366.

¹⁰ R. LAURENTIN, *Matka Pana...*, 111; zob. także F. COURTH, *Petrus Damiani. I. Leben und Werk*, w: *Marienlexikon*, red. R. BAUMER, L. SCHEFFCZYK, t. V, St. Ottilien 1993, 182-183 (dalej: ML).

*transfiget gladius compassionis in mente*¹¹. Jednakże ani św. Piotr Damian, ani św. Anzelm z Lukki (zm. 1086 r.)¹² nie zajęli się teologicznym znaczeniem współcierpienia Maryi. Jako pierwszy na Zachodzie na odkupieńczy aspekt cierpienia Matki Bożej zwrócił uwagę Rupert z Deutz (zm. 1135 r.)¹³.

Z nowej perspektywy teologicznej naświetlił rolę Matki Syna Bożego św. Bernard (1090-1153). Ukazał on Maryję jako „Dziewicę ofiarującą”¹⁴, która dokonała ofiarowania (*oblatio*) w czasie przedstawienia Jezusa w świątyni¹⁵. Wydarzenie ofiarowania ukierunkowane było na Kalwarię, gdzie, jego zdaniem, współdziałanie Matki Bożej, nazywanej przez niego *Salutis Mediatrix*¹⁶, w zbawieniu osiągnęło swój szczyt poprzez Jej współcierpienie z Synem¹⁷. Myśl maryjna św. Bernarda wywarła silny wpływ na dewocyjny nurt mariologii średniowiecznej. Jego pismami inspirował się m.in. Arnold z Bonneval (zm. ok. 1160 r.), który rozwinął temat ofiarowania (*oblatio*) dokonanego przez Matkę Bożą na Kalwarii. Jego zdaniem Chrystus i Maryja *składali jedną i tę samą ofiarę (unum holocaustum ambo pariter offerebant): Ona, we krwi swego serca, On, we krwi swego ciała*¹⁸. Pomimo tak „odważnego” sformułowania Arnold z Bonneval uznawał jedyność pośrednictwa Chrystusa i podkreślał, że Maryja współpracowała z Nim w jedyny, właściwy sobie sposób¹⁹.

¹¹ Cyt. za: A. LUIS, *Evolutio historica doctrinae de Compassione B. Mariae Virginis*, „Marianum” 5(1943) fasc. 4, 275. Wspomniany tekst znajduje się w *Homilii na Narodzenie Najświętszej Maryi Panny*.

¹² W swoich dziełach pokazał on Maryję *non solummodo Filii compatiendo sed simul „de nostris iniquitatibus, quae tantae necis fuerunt occasio, intime contristando”*. Cyt. za: TAMZE.

¹³ Por. E. POHORECKI, *Nauka o. Justyna Zapartowicza-Miechowity OP (1590-1649) o soteriologicznych wartościach cierpienia Maryi*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 6(1978) 184; zob. także E. BAYER, *Schmerzensmutter. III. Mittelhochdeutsche literatur*, ML VI, 29-30; J. SCHNEIDER, *Rupert v. Deutz*, ML V, 601-602.

¹⁴ Termin użyty przez Pawła VI w adhortacji apostołskiej *Marialis cultus*. Papież powołuje się w tym miejscu na św. Bernarda i przytacza fragment jego mowy *Na oczyszczenie Najśw. Maryi*. Zob. MC 20.

¹⁵ Szerzej na temat oryginalności myśli opata z Clairvaux zob. R. LAURENTIN, *Matka Pana...*, 111.

¹⁶ Por. A. LUIS, *Evolutio...*, 279.

¹⁷ Por. TAMZE. Komentując prorocstwo Symeona, św. Bernard napisał m.in.: *Tuam ergo pertransiit animam vis doloris, ut plus quam martyrem non immerito praedicemus, in qua nimirum corporis sensum passionis excesserit Compassionis affectus*. TAMZE.

¹⁸ Cyt. za: L. MELOTTI, *Maryja...*, 112.

¹⁹ Por. A. LUIS, *Evolutio...*, 282; zob. także O. STEGMÜLLER, R. SCHULTE, *Arnald v. Bonneval*, ML I, 243-244.

Podobnie jak św. Bernard, on również zwrócił uwagę na współcierpienie Matki Bożej na Kalwarii²⁰.

W XII wieku obok teologii monastycznej rozpowszechnia się teologia szkół katedralnych jako załączek przyszłej scholastyki. Charakterystyczną cechą scholastycznej myśli maryjnej było skierowanie uwagi na rolę Matki Bożej w dziele odkupienia. Coraz żywiej interesowano się osobą i życiem Maryi oraz przymiotami związanymi z Jej funkcją. Uczuciowość znamionująca średniowieczną pobożność maryjną znalazła swój wyraz również w dziełach teologicznych, zwłaszcza w opisach dotyczących obecności Matki Bożej na Kalwarii²¹. Niektórzy pisarze, m.in. św. Brygida Szwedzka (1302-1373), wskazywali również na inne zdarzenia z życia Jezusa, które były ich zdaniem bolesne dla Jego Matki²². Tomasz à Kempis (zm. 1471 r.) twierdził nawet, że w życiu Maryi nie było prawie dnia, który przeszedłby bez cierpienia i boleści²³.

Cierpienia doznawane przez Matkę Bożą na Kalwarii interpretowano różnie. Jedni uważali je za łaskę (Hubertyn z Casale, 1259 r. - zm. po 1325 r.)²⁴, za przywilej Matki Chrystusowej (św. Antonin Pierozzi, zm. 1459 r.)²⁵, inni powoływali się na bezbolesne urodziny Jezusa i twierdzili, że Maryja na Golgocie przeżywała bóle rodzenia (św. Bonawentura²⁶, św. Wincenty Ferreriusz²⁷), przy czym

²⁰ *Quod in carne Christi agebant clavi et lancea, hoc in mente eius (Mariae scilicet) compassio naturalis et affectionis materna angustia.* Cyt. za: A. LUIS, *Evolutio...*, 280. Na innym miejscu Arnold z Bonneval stwierdza: *Et licet non ignoret quid boni conferat mundo passio tua, tamen parentis affectu commoritur et pectus maternum immanitate doloris arctatur.* Cyt. za: TAMZE, 282.

²¹ Większość autorów przedstawiała Maryję jako niewiastę pogrążoną w wielkim smutku, z sercem przepelnionym goryczą, pochyloną we łzach pod krzyżem i mdlejącą na widok cierpień Syna.

²² Wymieniali: ofiarowanie Jezusa w świątyni, biczowanie, zdjęcie z krzyża oraz złożenie do grobu.

²³ Należy jednak dodać, że zdaniem wspomnianego przedstawiciela *devotio moderna* Matka Boża, doświadczając cierpienia, nie była pozbawiona pociechy, ponieważ *cierpienie dla Chrystusa podjęte, słodkim się staje i pociesza. Rozmyślenia i uwagi pobożne, wybrane z dzieła Tomasza à Kempis*, Warszawa 1854, 169.

²⁴ Zob. UBERTINO Z CASALE, *Drzewo życia*, w: *Antologia mistyków średniowiecznych*, red. S. KAFEL, t. 4, Kraków 1991, 218.

²⁵ Zob. J.B. CAROL, *De Corredemptione Beatae Virginis Mariae*, „Civitas Vaticana” 1950, 180-181.

²⁶ *Powiedziano u Jana: „Niewiasta, gdy rodzi, doznaje smutku, bo przyszła jej godzina”* (J 16, 21). Właściwie niewiasta rodząca cierpi przed wydaniem na świat dziecka. Natomiast błogosławiona Dziewica nie przeżywała bólów poprzedzających poród, ponieważ nie poczęła w grzechu jak Ewa, na której ciążyło przekleństwo. Nie cierpiała przed, lecz po porodzie. [...] Przeżywała bóle rodzenia przy krzyżu. BONAVENTURA, *Konferencja VI „O siedmiu darach Ducha Świętego”*, w: *Teksty o Matce Bożej. Franciszkanie średniowieczni*, t. 5, opr. M.S. Wszolek OFMConv, Niepokalanów 1992, 50.

niektórzy teologowie (św. Bernardyn ze Sieny, zm. 1444 r.) dodawali, że chodzi o bóle związane z rodzeniem wiernych²⁸. Jeszcze inni pisarze (Mateusz z Aquasparta, zm. 1302 r.) wyjaśniali, że Najświętsza Panna cierpiała „z powodu grzechów bliźnich”²⁹. Na ogół autorzy podkreślali, że Maryja przeżywając cierpienie, poddawała się woli Bożej³⁰, przy czym wolę Bożą rozumiano zasadniczo jako wolę Ojca i/lub Syna. Stosunkowo rzadko pojawiała się myśl, że to Duch Święty wylał na Jej serce tak wielką boleść³¹.

W średniowiecznej mariologii cierpienie Matki Bożej określane jako *compassio* rozważano w kontekście chrystologicznym³². W sposób charakterystyczny dla epoki wyraził to bł. Jan Duns Szkot (zm. 1308 r.): *Wierzy się, że w męce swojego Syna najbardziej zasłużyła współcierpieniem*³³. Na czym polegała istota współcierpienia Maryi? Jak wyjaśnia bliżej nieznany autor „*Mariale*”³⁴, chodziło o *potrójne*

²⁷ Dominikański kaznodzieja (ok. 1350-1419) w *Sermo I in die sancto Paschae* wyjaśnia: *Mocą szczególnego przywileju Chrystus zlitował się nad Matką, aby urodziła Go bez bólu i wbrew zwyczajnemu biegowi natury. Podobnie nie odczuwała Ona bólów podczas swojej śmierci. [...] Natomiast wszystkie bóle rodzenia i śmierci przyszły na Nią podczas męki Syna.* WINCENTY FERRER, *Dłaczego Zmartwychwstały ukazał się najpierw swojej Matce?*, w: *Teksty o Matce Bożej. Dominikanie średniowieczni*, t. 4, tł. J. Salij OP, Niepokalanów 1992, 123.

²⁸ *Maria doluit in morte Filii, et acerbos pertulit cruciatus, ut ipsis omnium fidelium Mater constitueretur; quia omnium matrum collective dolores adaequavit, omniumque parturientium cruciamenta in hanc conspiraverunt Matrem.* Za: G. VENTURA, *Matka Boża Matką naszą czyli Wykład Tajemnicy obecności Przenajśw. Panny pod krzyżem*, Kraków 1881, 81.

Cytowana wypowiedź należy do rzadko spotykanych tekstów średniowiecznych, pokazujących związek pomiędzy dwoma, prawie zawsze osobno rozważanymi zagadnieniami, mianowicie cierpieniem Matki Bożej na Kalwarii i Jej uniwersalnym macierzyństwem. Temat duchowego macierzyństwa Maryi podnoszono bowiem najczęściej w związku ze słowami umierającego Chrystusa: *Oto Matka twoja* (J 19, 26).

²⁹ MATEUSZ Z AQUASPARTA, *Kazanie I „Na Wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny”*, w: *Teksty o Matce Bożej...*, t. 5, 89.

³⁰ Znamienne wyraził to św. Bonawentura: *Maryja, jako niewiasta mężna i święta, zapłaciła tę cenę naszego zbawienia, podczas gdy Chrystus cierpiał na krzyżu, by nas oczyścić, obmyć i odkupić. Była Ona wtedy obecna, przyjmując wolę Bożą i poddając się jej. Zgadzała się, by cena Jej łona została ofiarowana za nas na krzyżu.* *Konferencja VI...*, 50.

³¹ UBERTINO Z CASALE, *Drzewo życia...*, 218.

³² Współcierpienie Matki Bożej wzmiankują m.in. św. Albert Wielki, bł. Jan Duns Szkot, św. Tomasz z Akwinu. Szerzej *compassio Mariae* omawiają np. św. Bonawentura, bł. Henryk Suzo, Hubertyn z Casale, św. Katarzyna ze Sieny i inni.

³³ *Creditur quod in passione Filii sui summe meruit ex compassione.* Cyt. za: J.B. CAROL, *De Corredemptione...*, 170.

³⁴ Cały tytuł brzmi: *Mariale sive quaestiones Super Missus est*. Dzieło powstało prawdopodobnie w połowie XIII wieku. Ponieważ aż do 1954 r. autorstwo przypisywano św. Albertowi, bliżej nieznanego autora nazywa się Pseudo-Albert.

współcierpienie: przypadkowe, jak niewolnik w stosunku do pana; naturalne, jak matka w odniesieniu do syna, oraz istotne, jak członek w stosunku do członka. Ona współcierpiała z nim jak najwierniejsza służebnica [współcierpi] ze swoim Panem, jak najwierniejsza matka ze swoim synem i jak członek [współczuje] najbardziej umiłowanemu członkowi³⁵.

Z zagadnieniem cierpień Matki Bożej łączyła się kwestia ich doniosłości w Bożym planie zbawienia. Zdaniem średniowiecznych teologów cierpienia te były ściśle związane z przeznaczeniem Maryi na Matkę Zbawiciela³⁶. Autorzy rozpatrywali je w kategoriach współudziału w męce Chrystusowej (*communicatio passionis*)³⁷ i współpracy (*cooperatio*) z Jego zbawczym dziełem³⁸. Wiąż Maryi z Chrystusem określali przy pomocy nowych formuł: „towarzyszka Chrystusa” (*socia Christi*) i „pomocnica Jemu podobna” (*adiutorium simile sibi*)³⁹. Na podstawie zasady łączności (*principium consortii*) Maryi

„Mariale” było jedną z najpełniejszych średniowiecznych syntez mariologicznych i wywarło ogromny wpływ na kształtowanie się ówczesnej pobożności maryjnej. Zob. R. LAURENTIN, *Matka Pana...*, 116-117; G. BERNT, *Mariale*, ML IV, 302.

³⁵ *Triplex compassio: accidentalis, ut servus domino; naturalis, ut mater filio; essentialis, ut membrum cum membro. Ipsa igitur compassa fuit ei ut ancilla fidelissima Domino suo, ut mater fidelissima filio suo, ut membrum dilectissimo membro.* Tekst łaciński za: B. KOROŠAK, *De coredemptione B. V. Mariae, w: Maria et Ecclesia. Acta Congressus Mariologici-Mariani in civitate Lourdes anno 1958 celebrati*, t. 4, Roma 1959, 267.

³⁶ Św. Albert Wielki twierdzi, że Bóg quando elegit Virginem matrem, voluit suam ipsius animam pertransire gladium passionis suae corporalis, ut ipsa intus sustineret quod ille foris pertulit. Cyt za: TAMZE 266.

³⁷ Nauka ta została podana np. w *Mariale*. Autor dzieła wyjaśnia: [*Beata Virgo*] sola fuit cui datum est hoc privilegium, scilicet communicatio passionis, cui Filius ut dare posset praemium, voluit communicare passionis meritum, et ut ipsam participem faceret beneficii redemptionis, participem esse voluit et poenae passionis, quatenus sicut fuit adiutrix redemptionis per compassionem, ita mater fieret omnium per recreationem. Cyt. za: J.B. CAROL, *De Corredemptione...*, 165. Istotę współudziału Maryi w zbawczym dziele Syna bliżej wyjaśnia św. Katarzyna ze Sieny (zm. 1380 r.). Pokazuje, że Matka Boża na Kalwarii:

- *soffre profondamente con l'Unigenito suo Figlio (unione affettiva);*
- *offre consenziente il sacrificio redentivo del Figlio crocifisso (unione volitiva);*
- *si offre unendo il proprio dolore a quello del Figlio (unione oblativa).*

Cyt. za: V. ROMANO, *La Beata Vergine Maria nel pensiero di Santa Caterina da Siena*, Palermo 1996, 34.

³⁸ Tytułem przykładu można podać mistyka nadreńskiego, Jana Taulera (zm. 1361 r.), który w *Sermo pro festo Purificationis Beatae Mariae Virginis* tłumaczy: *omnem suam tibi praedixit passionem quo meritorum suorum omnium et afflictionum te participem faceret, eique in salute hominum reparanda cooperareris.* Cyt. za: J.B. CAROL, *De Corredemptione...*, 176.

³⁹ Wyrażenie to nawiązuje do Rdz 2, 18 i pogłębia patrystyczne rozumienie paraleli Ewa-Maryja. Jako pierwszy zastosował je do Matki Bożej Herman z Tournai (zm. 1137 r.). Bardziej jednak rozumiał je w znaczeniu „pomoc Ojca” niż „pomoc Chrystusa”. Dlatego za faktycznego inicjatora nowej formuły mariologicznej

z Synem wysuwali wniosek, że Matka Boża uczestniczyła nie tylko w ofierze Chrystusowej, ale też w zasługach Jego Męki⁴⁰. Zdaniem średniowiecznych teologów cierpienia Maryi stanowiły podstawę do przyznania Jej tytułów: „Zbawicielka” (*Salvatrix*)⁴¹, „Odkupicielka” (*Redemptrix*)⁴² i „Współodkupicielka” (*Corredemptrix*)⁴³. Chociaż coraz częściej nauczano o „bezpośrednim” współdziałaniu Maryi w odkupieniu, należy podkreślić, że teologowie scholastyczni, w odróżnieniu od ówczesnej pobożności i mistyki, mocno akcentowali zbawczą rolę Chrystusa, Odkupiciela całego rodzaju ludzkiego, do którego należała także Jego Matka⁴⁴.

2. Od *Tridentinum* do *Vaticanum II*

W erze potrydenckiej, w nawiązaniu do średniowiecznej myśli maryjnej, teologowie rozwijali motyw czynnego udziału Matki Bo-

uważany jest Pseudo-Albert. Zob. R. LAURENTIN, *Matka Pana...*, 116-117. Związek ze współcierpieniem Maryi dobitnie oddał św. Antonin Pierozzi: *non decet [...] Christum] esse solum, sed me, Matrem suam iuxta eum datam sibi in adiutorium in redemptione per compassionem maximam, in glorificatione nunc per intercessionem continuam pro humano genere*. Cyt. za: KOROŠAK, *De coredemptione...*, 271. Hubertyn z Casale zwrócił uwagę na kolejny aspekt *adiutorium simile sibi*. Nauczał, że Maryja jak u Ojca przedwiecznego z Jego darmowej dobroci zasłużyła przez mękę śmierci mieć swego Syna Odkupicielem, tak również z a s l u ż y ł a (podkreślenie moje: J.M.) [...] by przez macierzyńskie orędownictwo u Ojca być pomocą Odkupicielowi we wszystkim Mu podobną. UBERTINO Z CASALE, *Drzewo życia...*, 219.

⁴⁰ Naukę tę rozwijali m.in. Pseudo-Albert. Por. G. BARTOSIK, *Zbawcza służba...*, 373.

⁴¹ Do najstarszych źródeł zawierających określenie Maryi jako *Salvatrix mundi* należy Litania zamieszczona w psalterzu z X wieku, przechowywanym w bibliotece kapituły w Salisbury. Zob. S.C. NAPIÓRKOWSKI, *Natura współodkupieńczej zasługi Maryi*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 12(1965) z. 2, 69.

⁴² Najstarsza pisemna wzmianka o tytule pochodzi z X wieku (psalterz przechowywany w Salisbury). W okresie przed XVI w. tytuł odnosiło do Matki Bożej dziesięciu autorów. Por. TAMZE, 82.

⁴³ Gdy w XV i XVI wieku rozpowszechniło się pojęcie *Redemptrix*, zaczęto się obawiać jego śmiałości i stąd pojawiła się potrzeba podkreślenia zależności Maryi od Chrystusa, Odkupiciela całego rodzaju ludzkiego. Do używanego dotychczas tytułu dodano zatem przedrostek i w ten sposób powstały określenia *conredemptrix* lub *co-redemptrix*. Por. R. LAURENTIN, *Matka Pana...*, 103. Najstarsza pisemna wzmianka o *Corredemptrix* pochodzi z XIV w. i znajduje się w księdze liturgicznej znalezionej u św. Piotra w Salzburgu. Zob. J.B. CAROL, *De Corredemptione...*, 177. Do XVI wieku tytuł stosowało tylko trzech autorów. Por. S.C. NAPIÓRKOWSKI, *Natura...*, 82.

⁴⁴ Wyjaśnia to m.in. św. Tomasz z Akwinu (zm. 1274 r.), który w *Sumie teologicznej* podejmuje zagadnienie: „Czy odkupienie jest dziełem samego tylko Chrystusa?”. W odpowiedzi na to pytanie stwierdza: *Właściwym odkupicielem jest bezpośrednio Chrystus*. TOMASZ Z AKWINU, *Suma Teologiczna. Droga Zbawiciela*, t. 26, London 1968, zag. 48, art. 5. W związku z omawianym zagadnieniem cierpienia Matki Bożej interesujące jest stwierdzenie Akwinaty, że *cierpienia świętych są dobrem Kościoła, lecz nie stanowią odkupienia, oddziałują zaś jako pociecha i przykład*. TAMZE.

żej w zbawczym dziele Jej Syna. Zwracali przy tym coraz większą uwagę na rolę Maryi podczas Męki Chrystusowej. Jednym z pierwszych autorów potrydenckich wspominających o odkupieńczym wymiarze cierpienia Matki Bożej był św. Wawrzyniec z Brindisi (1559-1619). Wychodząc od współcierpienia Maryi z Chrystusem, wyjaśniał, że miała Ona udział w odpuszczeniu ludzkich win podobny do Chrystusowego i razem z Synem wyjednała przebaczenie grzechów, zmartwychwstanie ciała i życie wieczne⁴⁵. Jego zdaniem *nie było męki Chrystusa, której by nie wycierpiała z Nim także Dziewica*⁴⁶, przy czym, jak zauważa, Maryja cierpiała podczas całego ziemskiego życia Jezusa, nawet przed Jego urodzeniem⁴⁷. *Największy i niezmierny ból przeżyła podczas męki i śmierci swojego Syna*⁴⁸, ale, jak pisze św. Wawrzyniec, srogą boleść znosiła heroicznie, składając Ojcu Przedwiecznemu Ofiarę Swojego Syna za zbawienie świata⁴⁹.

W podobnym duchu wypowiadali się: św. Robert Bellarmin (zm. 1621 r.)⁵⁰, Jan Jakub Olier (zm. 1657 r.)⁵¹, św. Jan Eudes (zm. 1680 r.)⁵² i inni. W XVII wieku większość teologów opowiadała się za współudziałem Matki Bożej w dziele odkupienia, zwracając przy tym uwagę m.in. na współodkupieńczą wartość współcierpienia (*compas-*

⁴⁵ Por. G. BARTOSIK, *Zbawcza służba...*, 373.

⁴⁶ WAWRZYNIEC Z BRINDISI, *Kazania Maryjne (Mariale)*, Biała Podlaska 1993, 65.

⁴⁷ Por. TAMŻE, 64.

⁴⁸ TAMŻE, 342.

⁴⁹ Por. TAMŻE, 365.

⁵⁰ Doktor Kościoła o Matce Bożej napisał m.in.: *Ipsa enim sola cooperata est in mysterio Incarnationis; ipsa sola cooperata est in mysterio Passionis, adstans ante crucem, et offerens Filium pro salute mundi*. Cyt. za: J.B. CAROL, *De Corredemptione...*, 196.

⁵¹ Założyciel seminarium sulpicjańskiego nauczał, że *in her quality of the New Eve, while the universal sacrifice is offered on the Cross in the person of Jesus Christ, the most holy Virgin offering on her part this divine victim for men, feels herself, too, charged with their sins and obliged to make satisfaction for their crimes*. Cyt. za: H. GRAEF, *Mary. A History of Doctrine and Devotion*, t. 2, London-New York 1965, 38. Na innym miejscu pisał: *Généreuse, forte et vigoureuse, malgré l'accablement des douleurs de son Fils, elle l'offre pour nous à Dieu en sacrifice, comme une mère pleine de compassion et d'amour pour ses enfants*. Cyt. za: A.M. LÉPICIER, *Mater Dolorosa. Notes d'histoire, de liturgie et d'iconographie sur le culte de Notre-Dame des Douleurs*, Spa 1948, 128.

⁵² *Représentez-vous tous les moyens que cette Mère de miséricorde a employés pour coopérer avec son Fils Jésus au grand oeuvre de la Rédemption du monde, c'est-à-dire, ses prières, ses jeunes, ses mortifications, ses larmes, ses souffrances, et le sacrifice très douloureux qu'elle a offert de ce même Fils au pied de sa croix, avec un coeur tout embrasé d'amour et de charité*. Cyt. za: J.B. CAROL, *De Corredemptione...*, 295. Zdaniem św. Jana Eudesa *in altare cordis sui Mater supremi Sacerdotis sacrificium expiatorium pro peccatis totius mundi iugiter peragebat, immo et unum idemque sacrificium una cum Christo divinae maiestati offerebat*. TAMŻE.

sio corredemptiva)⁵³. W sposób znamieny dla epoki naukę wyłożył jezuita, Kwiryn de Salazar (zm. 1646). Jego zdaniem zasługi Maryi miały wartość dla odkupienia innych ludzi (*redemptio obiectiva*), przy czym do głównych aktów odkupieńczych zaliczał współcierpienie Matki Bożej⁵⁴ oraz złożenie przez Nią ofiary z Syna i z samej siebie⁵⁵. Salazar nazywał Maryję „pomocnicą podobną Chrystusowi”, ponieważ *de congruo* wysłużyła te same łaski odkupienia, które Chrystus wysłużył *de condigno*⁵⁶.

Naukę o współodkupieńczym charakterze cierpienia Matki Bożej na Kalwarii kontynuowano w wiekach następnych⁵⁷. Od XIX wieku, a konkretnie od pontyfikatu Piusa IX (1846-1878), temat współdziałania Matki Bożej w dziele odkupienia dokonany przez Jezusa Chrystusa na Kalwarii stał się przedmiotem zwyczajnego nauczania papieskiego⁵⁸. Papieże wskazywali na ścisłe złączenie Maryi z Chrystusem, mówili o *nigdy nie przerwanej wspólności (commu-*

⁵³ J.B. Carol przytacza 124 autorów z XVII wieku, którzy podjęli kwestię współodkupicielstwa maryjnego. Spośród nich na związek *compassio i corredemptio* wskazywali np. G. Durant, L. Waddingum, D. de Celada. Por. *De Corredemptione...*, 318, 484. Warto przy tym zauważyć, że ówczesni teologowie używali przede wszystkim tytułu *Redemptrix* (51 autorów). Tytuł *Corredemptrix* pojawił się w dziełach 27 autorów. Por. S.C. NAPIÓRKOWSKI, *Natura...*, 82.

⁵⁴ Por. B. KOROŠAK, *De coredeptione...*, 275; zob. także J.B. CAROL, *De corredemptione...*, 232-234.

⁵⁵ Salazar szeroko dowodzi, że na Kalwarii Maryja złożyła w ofierze (*immolavit*) Chrystusa i siebie samą, czyli ofiarowała dwie żertwy. Podobnie nauczali: A. Novarini, Justyn z Miechowa, R. de Portillo, T. Strozzi i inni. Zob. A. TYMCZAK, *Uczestnictwo Najświętszej Maryi Panny w ofierze krzyżowej*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 13(1960) nr 5, 438.

⁵⁶ Por. B. KOROŠAK, *De coredeptione...*, 276.

⁵⁷ W XVIII wieku o udziale Maryi w odkupieniu obiektywnym pisało pięćdziesięciu autorów, przy czym ściśle soteriologiczny wymiar współcierpienia Matki Bożej na Kalwarii wzmiankuje ośmiu z nich. Por. J.B. CAROL, *De Corredemptione...*, 485. Warto przy tym zauważyć, że zmienia się częstotliwość używania tytułów *Redemptrix* i *Corredemptrix*. W odróżnieniu od wieków poprzednich, w XVIII stuleciu zaczyna przeważać tytuł „Współodkupicielka”. Zob. S.C. NAPIÓRKOWSKI, *Natura...*, 82. W XIX wieku naukę o współodkupicielstwie Matki Bożej podjęło 130 autorów katolickich, spośród których 11 podkreślało *compassionem corredemptivam*. Ich naukę można streścić następująco: *Si igitur dolentissimae Virginis compassio (meritoria et satisfactoria de congruo) una cum Christi Passione (meritoria et satisfactoria de condigno) placandae divinae iustitiae causa insimul offertur, et gratissimum hoc utriusque holocaustum Deus in hunc finem acceptare dignatur, tunc Beata Virgo proxime (et hoc sensu, immediate) ad ipsum opus redemptivum certo certius cooperatur*. J.B. CAROL, *De Corredemptione...*, 480. Do 1950 r. kwestię współodkupicielstwa Maryi omawiało około 3.000 autorów. Por. TAMZE, 9.

⁵⁸ Za J. Finkenzellerem należy zwrócić uwagę na to, że przy interpretowaniu wypowiedzi papieskich, szczególnie dotyczących kwestii współodkupicielstwa maryjnego, często wyrivano je z kontekstu, przeceniano i wyolbrzymiano ich znaczenie. Por. TENZE, *Miterlöserin*, ML IV, 484. Jak słusznie zauważa G. Bartosik: *Nauczyielski Urząd Kościoła był bardzo ostrożny w nadawaniu Maryi*

nione) życia i cierpień Matki i Syna⁵⁹. Ich zdaniem z woli Bożej *Dziewica Bolesna uczestniczyła razem z Chrystusem w dziele Odkupienia*⁶⁰. Jej współudział w Chrystusowym dziele zbawczym Pius X wyjaśniał przy pomocy zasady stosowności⁶¹. Pius XI szczególną wartość przypisywał cierpieniom Matki Bożej pod krzyżem⁶². Papieże nauczali, że na Kalwarii *Maryja zrzekła się swych* praw macierzyńskich do Syna dla zbawienia ludzi i dla przebłagania Bożej sprawiedliwości⁶³. Uczyniła tak dobrowolnie, kierowana miłością do ludzi⁶⁴.

W latach 1900-1960 problematyka współpracy Maryi w dziele odkupienia stała się głównym tematem podejmowanym przez mariologów. W związku z tym szczególną uwagę poświęcono również cierpieniom Matki Bożej, przy czym ich znaczenie dla dokonanego dzieła odkupienia oceniano różnie. W dużym stopniu zależało to od sposobu, w jaki teologowie interpretowali udział Maryi w Chrystusowym dziele zbawczym.

Stanowiska teologów można podzielić na trzy zasadnicze grupy⁶⁵. Pierwszą grupę reprezentowali zwolennicy tezy o bezpośred-

tytułu „Współodkupicielka”, nawet jeżeli potwierdzał wyraźnie doktrynę, do której odnosi się ten tytuł. G. BARTOSIK, *Zbawcza zasługa...*, 374.

⁵⁹ PIUS X, *Ad diem illum*, w: *Doctrina Pontificia*, t. 4 (*Documentos marianos*), red. H. MARIN, Madrid 1954, nr 488 (dalej DocM). Zob. także LEON XIII, *Magnae Dei Matris*, DocM 395; PIUS XII, *Mystici Corporis*, DocM 110; TENZE, *Munificentissimus Deus*, DocM 767-768.

⁶⁰ PIUS XI, *Explorata res*, DocM 575; zob. także PIUS X, *Ad diem illum*, DocM 489. Z kolei Benedykt XV stwierdził: *ut dici merito queat, Ipsam (Mariam) cum Christo humanum genus redemisse. Inter sodalicia*, DocM 556.

⁶¹ *Ea tamen, quoniam univervis sanctitate praestat coniunctioneque cum Christo atque a Christo ascita in humanae salutis opus, de congruo, ut aiunt, promeret nobis quae Christus de condigno promeruit.* PIUS X, *Ad diem illum*, DocM 489.

⁶² Papież w przemówieniu z 28 IV 1935 zwrócił się do Maryi: *O Matko pobożności i miłosierdzia, któraś stała jako współcierpiąca i współodkupicielka przy swoim Synu dokonującym Odkupienia rodzaju ludzkiego na ołtarzu krzyża, zachowaj w nas, prosimy, i przymnóż na przyszłość drogocenne owoce Odkupienia i Twego współcierpienia.* Cyt. za: Z.J. KRASZEWSKI, *Mariologia*, Paris 1964, 109.

Z kolei Pius XII napisał: *W dziele bowiem ludzkiego odkupienia Najświętsza Maryja Panna była, z woli Boga, nierozdzielnie złączona z Chrystusem, tak że nasze zbawienie dokonało się na mocy ścisłego powiązania miłości i cierpień Jezusa z miłością i bólem Jego Matki.* PIUS XII, *Encyklika Haurietis aquas*, AAS 48(1956) 332. Tł. polskie za B. Dydułą, w: A. TESSAROLO, *Teologia Serca Jezusowego*, Kraków 1997, nr 121. Papież ten zwrócił uwagę także na inny aspekt cierpień Maryi: *przez to, iż mężnie i ufnie zniosła wszystkie swoje niezmiernie cierpienia, w stopniu wyższym niż wszyscy chrześcijanie „dopelniała na ciele własnym tego, czego nie dostaje cierpieniom Chrystusowym [...] za ciało Jego, którym jest Kościół”* (Kol 1,24). TENZE, *Mystici Corporis*, 110.

⁶³ Por. TAMŻE; zob. także LEON XIII, *lucunda semper*, DocM 412.

⁶⁴ Por. TAMŻE.

⁶⁵ Podział za: S. MEO, *Nuova Eva. II. Lo sviluppo teologico della „nuova Eva”: la corredentrice*, w: *Nuovo dizionario di mariologia*, red. S. DE FIORES, S. MEO, Cinisello Balsamo 1986, 1022-1023.

nim współdziałaniu Maryi w dziele odkupienia⁶⁶. Ich zdaniem, Bóg chciał, aby zbawienie ludzi dokonało się nie tylko przez zasługi i zadośćuczynienie Jezusa Chrystusa, ale także przez zasługi Jego Matki. Nauczali, że Maryja *de congruo*, a nawet *de condigno* wysłużyła łaskę odkupienia⁶⁷. Podkreślali przy tym znaczenie cierpienia Matki Bożej na Kalwarii, uważając je, wraz z rezygnacją z Jej macierzyńskich praw w stosunku do Chrystusa, za główne akty współodkupieńcze⁶⁸.

Teologowie opowiadający się za jedynie pośrednim współdziałaniem Maryi w dziele odkupienia stanowią grupę drugą⁶⁹. Na podstawie świadectw biblijnych podkreślali, że Chrystus jest jedynym Odkupicielem i Pośrednikiem między Bogiem i ludźmi. Ich zdaniem udział Maryi w dziele odkupienia był tylko pośredni i polegał na tym, że dobrowolnie wyraziła zgodę, aby zostać Matką Odkupiciela⁷⁰. Teologowie ci nie poświęcali większej uwagi cierpieniu Maryi pod krzyżem; interpretowali je jako współpracę Matki Bożej w odkupieniu subiektywnym⁷¹.

Trzecią grupę reprezentowali zwolennicy tezy o współdziałaniu bezpośrednim biernym⁷². Ich zdaniem Maryja miała udział w odku-

⁶⁶ Chodzi o najliczniejszą grupę teologów. Należeli do niej m.in. A.M. Lépicier, L.M. Passaglia, G. Roschini, J. Lebon, J.A. de Aldama, G. Baraúna. Szerzej o teologicznym ujęciu bezpośredniego współdziałania Maryi, zob. TAMŻE.

⁶⁷ W XX wieku tezę o współodkupicielstwie Maryi dzięki zasłudze *de condigno* po raz pierwszy postawił J. Lebon w 1921 r. Jego zdaniem *jak upadek rodzaju ludzkiego pochodzi od Ewy związanej z Adamem, tak zbawienie świata pochodzi od Maryi związanej z woli Bożej z Chrystusem*. Cyt. za: S.C. NAPIÓRKOWSKI, *Natura...*, 70. Maryja i Chrystus są więc *un principe total de salut et de vie*. TAMŻE.

Zwolennikami tezy o współodkupieńczej zasłudze Maryi zwanej *de congruo* był m.in. M.J. Nicolas, J. Bur, K. Dillenschneider (we wcześniejszym okresie swej twórczości). Por. TAMŻE, 74.

⁶⁸ Por. G. BARTOSIK, *Zbawcza służba...*, 376. Należy jednak zaznaczyć, że co do roli cierpienia Maryi w dziele odkupienia stanowiska teologów były zróżnicowane. Np. zdaniem J. Lebona współcierpienie Matki Chrystusowej nie stanowiło momentu decydującego, wartość zasługi *de condigno* posiadał natomiast akt rezygnacji z Jej macierzyńskich praw. Szerzej o mariologicznej koncepcji Lebona zob. L. BALTER, „A pod krzyżem stała”, „Communio” 4(1984) nr 1, 31-34. Przedsiębiorowi teologowie współcierpienie Matki Bożej na Kalwarii uważali za: 1) Część zewnętrzną, moralną, nie włączoną do ofiary Chrystusowej (F. Tummers, A. Gorrino, D. Bertetto); 2) Część wewnętrzną odkupienia, lecz nie ofiarniczą (*non sacrificialis*) - G.M. Roschini, B.H. Merkelbach, C. Friethoff, R. Piazz; 3) Część wewnętrzną i ofiarniczą (J.M. Bover, J. Dillensberger). Por. A. TYMCZAK, *Uczestnictwo...*, 443.

⁶⁹ Byli to nieliczni teologowie, wśród których wyróżniali się W. Goossens, H. Lennerz, F. Diekamp. Por. G. BARTOSIK, *Zbawcza zasługa...*, 376.

⁷⁰ Por. TAMŻE.

⁷¹ Por. S. MEO, *Nuova Eva...*, 1023.

⁷² Głównym autorem wspomnianej tezy był H.M. Köster. Szerzej o jego koncepcji zob. L. BALTER, „A pod krzyżem stała”..., 34-38. Teorię Köstera przyjęli

pieniu obiektywnym, dokonanym przez Chrystusa, ale Jej udział był bierny - na Kalwarii w imieniu całej ludzkości przyjęła dar odkupienia⁷³. Podobnie jak było to w grupie poprzedniej, tu również nie zajmowano się bliżej cierpieniami Matki Bożej.

3. Czasy współczesne

Na Soborze Watykańskim II doszło do nowego ukazania postaci Maryi. Do najbardziej charakterystycznych rysów mariologii soborowej, zawartej w VIII rozdziale *Lumen gentium* należy ujęcie historiozbowcze, czyli przedstawienie miejsca i funkcji Matki Bożej w ekonomii zbawienia⁷⁴. W tym świetle zaś na pierwszy plan wysuwa się świadomy i aktywny udział Maryi we wcieleniu. Sobór podkreśla, że *Maryja nie została czysto biernie przez Boga użyta*⁷⁵, lecz z postanowienia Bożego *wolną wiarą i posłuszeństwem czynnie współpracowała w dziele zbawienia ludzkiego*⁷⁶.

W dziele zbawczym Maryja była ściśle złączona ze swoim Synem, a łączność ta uwidaczniała się od chwili dziewiczego poczęcia Chrystusa aż do Jego śmierci⁷⁷. W VIII rozdziale *Konstytucji dogmatycznej o Kościele* Sobór wyliczył poszczególne fakty historii zbawienia, w których Matka Boża uczestniczyła, przy czym wydobyl ich znaczenie soteryczne⁷⁸. W ramach prezentowania funkcji zbawczej Maryi podczas publicznej działalności Jezusa Sobór zwrócił uwagę również na obecność Matki Bożej na Kalwarii. *Błogosławiona Dziewica szła naprzód w pielgrzymce wiary i utrzymała wiernie swe zjednoczenie z Synem aż do krzyża, przy którym nie bez postanowienia Bożego stanęła (por. J 19, 25), najgłębiej ze swym Jednorodzonym*

i rozwinęli liczni teologowie niemieccy, m.in. O. Semmelroth, P. Rupprecht, M. Schmaus, częściowo K. Rahner i C. Dillenschneider (w późniejszym okresie swej twórczości). Por. G. BARTOSIK, *Zbawcza zasługa...*, 376.

⁷³ Zob. S. MEO, *Nuova Eva...*, 1023.

⁷⁴ Przyjęcie historii zbawienia jako podstawowego kryterium mówienia o Maryi sprawia, że postać Błogosławionej Dziewicy, zarówno podczas Jej ziemskiego życia, jak i po Wniebowzięciu, zostaje ukazywana niemal wyłącznie w perspektywie Jej służby Dziełu Odkupienia, dokonanego przez Jej Syna. G. BARTOSIK, *Zbawcza służba...*, 380. Szerzej o Maryi w historiozbowczym ujęciu *Vaticanum II*, zob. S.C. NAPIÓRKOWSKI, J. USIĄDEK, *Matka i Nauczycielka. Mariologia Soboru Watykańskiego II*, Niepokalanów 1992, 189-194; zob. także T. SIUDY, *Służebnica Pańska*, Niepokalanów 1995, 129-131; S.M. KAJDAN, *L'interpretazione della dottrina mariologica del Vaticano II nelle opere di Stanisław Celestyn Napiórkowski*, Roma 1992.

⁷⁵ LG 56.

⁷⁶ TAMŻE.

⁷⁷ Por. LG 57.

⁷⁸ Por. S.C. NAPIÓRKOWSKI, J. USIĄDEK, *Matka i Nauczycielka...*, 227.

współcierpiała (*condoluit*) i z ofiarą Jego złączyła się matczynym duchem, z miłością godząc się, aby doznała ofiarniczego wyniszczenia żertwa z Niej narodziła⁷⁹. Stwierdzenie to ma dla nauki o cierpieniu Matki Bożej wyjątkowe znaczenie. Określa bowiem istotę cierpienia Maryi na Kalwarii⁸⁰ oraz Jej rzeczywisty udział w odkupieńczej ofierze Chrystusa, w którym wyróżniono: stowarzyszenie macierzyńskie z Synem (*se sociavit*) oraz zgodę na ofiarnicze wyniszczenie żertwy (*immolationi consentiens*).

Warto podkreślić, że obecność Maryi pod krzyżem i Jej udział w dokonującej się na krzyżu tajemnicy Odkupienia Sobór pokazał w szerszej, historiozbawczej perspektywie, jako dalszy ciąg, a zarazem dopełnienie tego współdziałania z Chrystusem, jakiego Maryja podjęła się w chwili zwiastowania i jakie realizowała przez całe swoje życie⁸¹. Jak wynika z tekstu soborowego, współpraca Maryi z dziełem zbawczym Chrystusa nie miała charakteru czysto zewnętrznego, ale opierała się na Jej macierzyńskim stosunku do Syna. Uwidoczniła się ona także przez wiarę i miłość Matki Odkupiciela⁸². W ten sposób wyrażało się osobiste, wewnętrzne i pełne zaangażowanie Maryi w dzieło zbawienia⁸³.

W powyższym kontekście należy odnotować, że Sobór pominął tytuł *Corredemptrix*⁸⁴ oraz niektóre terminy teologiczne stosowane przy analizie natury odkupienia⁸⁵. Przedstawiając pozytywny wykład o uczestnictwie Matki Bożej w dziele zbawczym, Sobór ograniczył

⁷⁹ LG 58.

⁸⁰ Jan Paweł II, wyjaśniając LG 58, podaje, że we współcierpieniu Maryi chodziło o oddźwięk wszystkiego, co Jezus wycierpiał na duszy i na ciele, w sercu Jego Matki. Por. *Przemówienie podczas audiencji generalnej* (2 IV 1997), „L'Osservatore Romano” (wyd. polskie) 18(1997) nr 6, 43.

⁸¹ Por. A.L. KRUPA, *Maryja w Bożym planie zbawienia*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 15(1968) z. 2, 144-145; zob. także LG 61.

⁸² Sobór precyzyjnie określił naturę udziału Maryi w odkupieniu: *Christum concipiens, generans, alens, in templo Patri sistens, Filioque suo in cruce morienti compatiens, operi Salvatoris singulari prorsus modo cooperata est, oboedientia, fide, spe et flagrante caritate, ad vitam animarum supernaturalem restaurandam*. TAMŻE.

⁸³ Znamiennie wyraził to J. Usiadek: *Maryja współpracowała z Chrystusem Panem (cooperata est), działając jako osoba: ciałem, duszą, rozumem i wolą*. S.C. NAPIÓRKOWSKI, J. USIĄDEK, *Matka i Nauczycielka...*, 232.

⁸⁴ Wśród nadesłanych przed Soborem propozycji zagadnienie *de corredemptione* było mocno wyeksponowane - 54 „wota” (na 472 mariologiczne) zawierało prośbę o ogłoszenie definicji dogmatycznej na temat współodkupicielstwa Matki Bożej, bądź wyjaśnienia tej kwestii. Sobór postanowił nie ogłaszać nowych dogmatów, ani nie rozstrzygać kwestii dyskusyjnych. Zob. G. BARTOSIK, *Zbawcza służba...*, 378-379.

⁸⁵ Np. „Odkupienie obiektywne” i „subiektywne”, „zasługa *de condigno*”, „*de congruo*”.

się do przypomnienia podstawowych faktów Objawienia⁸⁶. W oparciu o Pismo święte przedstawił Maryję jako Służebnicę Pańską, która całkowicie poświęciła samą siebie *osobie i dziełu Syna swego, pod Jego zwierzchnictwem i wspólnie z Nim z łaski Boga wszechmogącego służąc tajemnicy Odkupienia*⁸⁷. Według Ojców soborowych Jej współpraca z dziełem Zbawiciela odbywała się *w szczególny zaiste sposób (singulari prorsus modo)*⁸⁸.

Charakterystyczną cechą mariologii *Vaticanum II* jest równowaga między chrystotypicznością i eklezjotypicznością. Jak pokazano wyżej, w przedsoborowej refleksji nad cierpieniem Matki Bożej dominował kierunek chrystotypiczny. Kierunek ten widoczny jest również w myśli soborowej, zwłaszcza w numerach przedstawiających współcierpienie Maryi z Chrystusem i Jej szczególny sposób współpracy ze zbawczym dziełem Syna⁸⁹. Warto jednak zwrócić uwagę, że w dokumencie soborowym funkcje i zadania Maryi umieszczono „wewnątrz” Kościoła. Pokazano Matkę Bożą solidarnie złączoną z ludźmi⁹⁰, jako najznakomitszy członek Kościoła i „najdoskonalszy wzorzec wiary i miłości”⁹¹. Wzorcza rola Maryi przedstawiona przez Sobór całościowo⁹² odnosi się również do sytuacji bolesnych, w których chrześcijanie dopełniają *braki udręek Chrystusa dla dobra Jego Ciała, którym jest Kościół* (Kol 1, 24).

Podsumowując trzeba stwierdzić, że Sobór dotknął tematu cierpienia Matki Bożej omawiając zagadnienie współpracy Maryi w dziele odkupienia. Miało to miejsce w 58 i 61 numerze VIII rozdziału *Lumen gentium*. W odróżnieniu od mariologii tradycyjnej, nie podjął kwestii natury współcierpienia Maryi, ani wynikających stąd konsekwencji. Przedstawił natomiast obecność Matki Bożej na Kalwarii w perspektywie historiozbawczej i biblijnej. Perspektywa ta znamionuje również posoborową refleksję mariologiczną.

Dr Jana Moricová

Instytut Teologiczny im. Św. Fr. Ksawerego (Bańska Bystrzyca-Badín)

Jilemnického 2/3

036 01 Martin - Słowacja

⁸⁶ Por. S.C. NAPIÓRKOWSKI, J. USIĄDEK, *Matka i Nauczycielka...*, 231.

⁸⁷ LG 56.

⁸⁸ TAMŻE, 61.

⁸⁹ Zob. TAMŻE, 58, 61.

⁹⁰ Maryja, podobnie jak wszyscy ludzie, potrzebowała zbawienia. Była *odkupiona w sposób wznioślejszy ze względu na zasługi Syna swego i zjednoczona z Nim węzłem ścisłym i nierozzerwalnym [...]. Jednocześnie zaś złączona jest ze wszystkimi ludźmi, którzy mają być zbawieni, pochodzeniem z rodu Adama*. TAMŻE, 53.

⁹¹ TAMŻE.

⁹² Zob. TAMŻE, 65.

Lo sviluppo dell'insegnamento sull'essenza e il ruolo della sofferenza di Maria nell'opera della salvezza

(Riassunto)

La teologia della sofferenza di Maria risale all'epoca patristica. I Padri della Chiesa hanno considerato le sofferenze di Maria dal punto di vista soteriologico.

L'articolo ricostruisce *iter* storico del pensiero teologico riguardo il valore salvifico della sofferenza di Maria: dal medioevo fino al Vaticano II. Si sottolinea il progressivo cambiamento della terminologia per mettere in evidenza alla fine l'andare in disuso il termine „corredentrice” osservato nel Magistero ufficiale della Chiesa.